

UN GUIÓ DEL *TIRANT LO BLANC* ELABORAT PER CARLES SALVADOR

Gonçal López-Pampló
Universitat de València

RESUM: L'any 1952 Carles Salvador va escriure un guió per a una obra musical basada en el *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell. Encara que el projecte no va reeixir, es tracta d'una mostra del seu interès per divulgar els clàssics valencians, com també un símptoma dels desitjos de revitalització i dignificació del teatre de l'època. En aquest article transcrivim íntegrament el guió, que fins ara havia romàs inèdit.

PARAULES CLAU: Tirant lo Blanc, Carles Salvador, teatre, literatura catalana, postguerra.

ABSTRACT: In 1952 Carles Salvador wrote a script for a musical play based on Joanot Martorell's *Tirant lo Blanc*. Although the project did not succeed, it shows how Carles Salvador was keen on popularising Valencian classic writers. This script stands as a symbol of Carles Salvador's will to revitalise and dignify the theatre of that time. In this essay we transcribe the whole script, a text which has never been published before.

KEYWORDS: *Tirant lo Blanc*, Carles Salvador, theatre, Catalan literature, Spanish post-war.

1. Introducció

El 1952, tres anys abans de la seua mort i tres anys després de la posada en marxa dels importants cursos de llengua de Lo Rat Penat, Carles Salvador va escriure un guió per a una "composició orquestal" basada en el *Tirant lo Blanc*. Tot i que el professor Vicent Simbor (1983, 2008) ha deixat constància en diverses ocasions de l'existència d'aquest document, encara roman inèdit i, per això, cal agrair a l'Arxiu Carles Salvador de Benassal que l'haja posat a la nostra disposició perquè el publiquem. En aquest article, per tant, ens proposem presentar una transcripció d'aquest guió, acompanyada d'una sèrie de dades i reflexions que ens permetran contextualitzar-lo en relació a la trajectòria de l'autor i la cultura del moment.

Es tracta d'un mecanoscrit integrat per sis quartilles redactades amb interlineat senzill. L'últim full porta la signatura de Carles Salvador i està datat en València, el Divendres Sant de 1952. En la primera quartilla trobem una portada austera amb el títol de l'obra (*Tirant lo Blanc*) i el subtítol que explicita el seu sentit (*Guió per a una composició orquestal heroico amorosa*). La resta del document està format per cinc

capítols que resumeixen l'argument bàsic de la novel·la de Joanot Martorell. Aquests capítols van encapçalats per cinc títols respectius: *Preludi*, *Marxa Guerrera*, *Scherzo burlesc*, *Idil·li*, *Mort de Tirant lo Blanc*. Com resulta evident, els tres primers títols tenen connotacions musicals i evoquen, a grans trets, les grans composicions simfòniques pròpies del teatre musical i operístic.

Pel que fa a la relació amb la matèria primera en què es basa, el professor Simbor (1983: 241) ja va indicar que “la síntesi de Carles Salvador és justa, tot i que defuig les escenes d'alcova, massa atrevides, pel que sembla, per a la València de 1952”. En el *Preludi* es presenta el personatge i els seus viatges a Anglaterra primer i per la Mediterrània després. Convé destacar que Salvador fa esment explícit del *Llibre de l'ordre de cavalleria* de Ramon Llull, tot i que en la novel·la Guillem de Varoic no en reconeix l'autoria i l'anomena *Arbre de batalles*. El fet d'explicitar una de les fonts doctrinals bàsiques del *Tirant* deu respondre a l'esperit divulgatiu que devia inspirar a Carles Salvador l'adaptació de l'obra de Martorell. El *Preludi* acaba amb l'arribada de Tirant a l'imperi Grec, on coneix Carmesina. La *Marxa guerrera*, com indica el títol, representa un dels capítols més “heroics” de la composició: la victòria de Tirant sobre l'exèrcit turc. L'*Scherzo burlesc* és l'única concessió als elements eròtics de la novel·la tot i que, com acabem de dir, es presenten de manera molt velada. L'*Idil·li*, un terme que inevitablement ens evoca el títol d'alguns poemes de Salvador, ens presenta l'enamorament de Tirant i Carmesina en un hort ple de tarongers. L'últim capítol, *Mort de Tirant lo Blanc*, és el més llarg, i combina els elements èpics i sentimentals que trobem en la resta del guió. Comença amb una nova escena bèl·lica que reprén la guerra amb els turcs i la batalla en defensa del rei de Tremisé. En acabant es relata el setge de Constantinoble i la gran victòria de Tirant, que és proclamat Cèsar de l'imperi Grec. El capítol, òbviament, acaba amb la mort de Tirant i Carmesina.

2. *Tirant lo Blanc* en relació a la trajectòria de Carles Salvador

En l'època que Carles Salvador redacta el guió del *Tirant lo Blanc*, acabava de publicar la *Gramàtica Valenciana* i es trobava immers en el desplegament dels cursos de llengua de Lo Rat Penat, institució en la qual presidia la Secció de Literatura i Filologia, una de les més actives i influents del període.

Pel que fa a la seua producció literària, el mateix 1952 publica *El fang i l'esperit*, probablement el seu millor poemari des de la producció dels anys vint i trenta, en el qual es deixa sentir la lectura dels clàssics valencians del segle XV, en particular Ausiàs

March (Simbor 1993: 35). El fet que *Tirant lo Blanc* coincidisca amb aquest redescobriments dels clàssics en la literatura de Salvador podria no ser una casualitat. Tanmateix, no podem oblidar que, a grans trets, la major part de la seua producció de postguerra –ben nombrosa, d'altra banda– té un caràcter més popularitzant i menys exigent que la poesia anterior a la contesa. Al marge dels resultats estètics d'aquesta opció, cal recordar que Carles Salvador va ser coherent i la va considerar la millor manera de contribuir a la recuperació cultural dels valencians. La proposta que ara analitzem no deu ser aliena a aquest desig: una composició orquestal del *Tirant lo Blanc* podia servir per a acostar aquest clàssic a un públic que no tenia la preparació ni els recursos per a llegir-lo i conèixer-lo.

A pesar del que estem dient, sembla que el guió no va donar peu a cap composició musical concreta i, en conseqüència, no es va arribar a escenificar mai. En aquest sentit, tot i que en el mecanoscrit no trobem cap referència a un compositor determinat, és probable que Carles Salvador haguera parlat amb algun músic per a dur avant el projecte i que finalment, per alguna raó desconeguda, acabara frustrant-se. Altrament, ens atrevim a aventurar que, sense la consciència de poder materialitzar-lo, l'autor no hauria escrit aquesta adaptació.

3. *Tirant lo Blanc* en relació al panorama teatral de l'època

Al començament de la dècada dels cinquanta ens trobem en un moment en què l'anomenat *teatre valencià*, és a dir, la continuació històrica del sainet, comença a fer crisi després d'assolir un cert èxit durant la segona meitat dels quaranta. Al mateix temps, apareixen algunes veus que reclamen una renovació del teatre en valencià i s'assagen les primeres temptatives de teatre culte. L'any 1948, la revista clandestina *Esclat*, vinculada al grup de Miquel Adlert i Xavier Casp, va publicar un article de Maria del Puig Torres amb el títol “A la porta del nostre teatre”, en el qual demanava en termes crítics una renovació de l'escena valenciana (Carbó; Cortés 1997: 115). Poc menys d'un any abans de la redacció del guió del *Tirant*, Francesc de Paula Burguera demanava des de les pàgines de *Las Provincias* un canvi d'orientació semblant i, en particular, apuntava a la introducció del drama i la tragèdia en català (Carbó; Cortés 1997: 116). El mateix any, Adlert s'expressava en contra del *teatre valencià* –entés com a perpetuació del sainet–, però com destaquen Carbó i Cortés (1997: 117), des de l'editorial Torre, que codirigia amb Casp, es van publicar ben poques obres de teatre. Cal recordar, com també posen de manifest aquests investigadors, que l'agra polèmica

entre Carles Salvador i el tàndem Casp-Adlert “no tingué un paral·lelisme en el món del teatre”, tot i l'existència, com acabem de constatar, d'una certa voluntat de superació davant d'una tradició insuficient que s'esgotava” (Carbó; Cortés 1997: 110-111). A pesar d'això, ens atrevirem a suggerir que la redacció del guió del *Tirant lo Blanc* de Carles Salvador no és aliena a aquest desig de dignificació de l'escena valenciana, feta, en aquest cas, des de la prudència que el caracteritzava i a la qual hem fet referència més amunt –no debades, es tracta d'una versió gens compromesa d'un clàssic indiscutible–. D'altra banda, hem de recordar que l'autor d'*El bes als llavis* ja s'havia manifestat clarament a favor de la modernització del teatre abans de la guerra (Carbó; Cortés 1997: 113). En aquest sentit, trobe que val la pena citar unes paraules que va escriure al *Diario de Castellón* l'any 1925 (Simbor 2000: 227), perquè reflecteixen una actitud que, amb orientacions diferents, va mantindre durant tota la seua trajectòria i que fàcilment podríem aplicar a la intenció amb què redacta el guió del *Tirant*:

Aquesta nova art valenciana del teatre que ara dóna les primeres passes és digna d'atenció. Titubeja encara, seguix els camins que autors forasters indiquen, hi ha una pila d'obres que més valdria no haver-les escrit, tot és cert. Però que el Teatre Valencià comença a produir-se seriosament, també és una cosa certa.

[...] Ara es desperten els escriptors i els poetes i es llancen a la conquesta del públic.

El públic els repel·lix desavesat com està a la producció noble i artística. Hi ha qui proposa un Teatre Íntim. Fóra massa, allò del Teatre Íntim. El que no és poc és anar a pel públic allí on es reunisca.

[...] Estrenarà qui s'ho propose i faça bones obres en relació al temps, al públic, a l'empresari i als actors que tenim.

Tanmateix, no va ser fins el 1956 que aquests esforços començaran a materialitzar-se en iniciatives concretes amb una certa incidència, com ara el Teatre Estudi de Lo Rat Penat. Convé destacar, per tant, que el guió del *Tirant lo Blanc* que analitzem s'escriu quatre anys abans de la posada en marxa d'aquest grup i uns vuit anys abans d'algunes de les seues fites més destacades (Ferré 2001: 48). D'aquesta manera, encara que no dubtem que el mecanoscrit de Carles Salvador participa dels destijors d'evolució teatral, podríem demanar-nos fins a quin punt és una conseqüència directa del clima que, en el tombant dels quaranta i els cinquanta, començava a clamar per aquesta renovació.

De fet, és probable que el guió de Carles Salvador tinga més relació amb una de les fites del teatre en valencià de la postguerra, *La filla de rei barbut* (Carbó; Cortés 1997: 70-73). Aquesta obra es va estrenar inicialment l'any 1940 a Castelló. Es tractava d'un retaule de titelles escrit en vers per Manuel Segarra Ribés a partir de la coneguda novel·la *Tombatossals*, autèntic mite de la Plana de Castelló. L'èxit d'aquesta primera representació, tolerada per les autoritats franquistes, va fer que la compositora Matilde

Salvador es decidira a convertir-la en una òpera. A pesar dels problemes amb la censura, la intervenció de destacades personalitats polítiques del moment va fer possible que l'obra s'estrenara el 31 de març de 1943 al Teatre Principal de Castelló. Encara que constituïra un fet aïllat i sense continuïtat, l'èxit d'aquesta representació degué cridar poderosament l'atenció de Carles Salvador qui, com és sabut, tenia una estreta relació amb els ambients culturals de les comarques castellonenques.

Si, en lloc de buscar els precedents del guió, ens fixem en les posteriors adaptacions escèniques del *Tirant*, és curiós constatar que, al cap de pocs anys, Joan Sales va escriure una farsa titulada *En Tirant lo Blanc a Grècia*, en la qual prenia elements de la novel·la de Martorell amb una notable llibertat i accentuava alguns dels aspectes que Carles Salvador havia deixat en un segon pla. Aquesta obra, sense dubte, va participar de la renovació de l'escena catalana a finals dels anys 50: no debades, el muntatge el va realitzar l'Agrupació Dramàtica de Barcelona, i es va estrenar el 14 de maig de 1958 al Palau de la Música, sota la direcció de Jordi Sarsanedas i Manuel Cubeles. Encara que aquella primera escenificació no tenia caràcter musical, sembla que Joan Altisent la va musicar després amb caràcter d'òpera bufa, i se'n van fer algunes audicions privades. L'any 1972 Club Editor, en la col·lecció *El pi de les tres branques*, publicava el text de l'obra.

Des dels anys 50, el *Tirant lo Blanc* ha estat, en paraules de Maria Aurèlia Capmany (1989: 7), una *mina d'or*, i són diversos els dramaturgs i directors que l'han adaptada, des de la mateixa Capmany fins al muntatge recent de Calixto Bieito, passant per Josep M. Benet i Jornet o els germans Rodolf i Josep Lluís Sirera. En aquest llarg camí, tot i que pugua tindre un valor anecdòtic, el guió de Carles Salvador representa un esforç afegit a les iniciatives de divulgació de la novel·la més important de la literatura catalana, alhora que confirma la seua tenacitat i encert en un treball incansable a favor de la cultura.

4. Transcripció

A continuació presentem la transcripció del mecanoscrit de Carles Salvador. Atés que no es tracta d'un text de valor literari, sinó merament documental, hem considerat que calia respectar totes les característiques lingüístiques que presenta, des de l'accentuació i la puntuació fins al que semblen errades tipogràfiques evidents.

TIRANT LO BLANC

Guió per una composició orquestal heroico-amorosa per

Carles Salvador

VALENCIA

PRELUDI

El gentilhome Tirant lo Blanc -fill del senyor de la Marca de Tirània i de Blanca, la filla del Duc de Bretanya- va a la ciutat de Londres amb uns altres gentilshomes i cavallers per tal de rebre l'ordre de cavalleria i assistir a les bodes del Rei d'Anglaterra amb la filla del Rei de França. Pel camí troba un ermità, el Compte Guillem de Varoic, qui li dóna consells i el *Llibre de l'ordre de cavalleria* de Ramon Llull.

Les festes que motiven les bodes reials són nombroses i brillants. Danses, menjades, divertits entremesos o coses semblants d'alegria, i lluites entre cavallers, a peu o a cavall, en camp clos a tota ultrança, així com festes religioses.

Acabades les festes, Tirant lo Blanc, ja armat cavaller, marxa cap a Terra Santa amb l'obligació de defendre dones i donzelles, vídues, orfes desemparades i encara casades si demanen socós; la defensa serà feta sempre a tota ultrança.

Pel camí de Sicília té ocasió d'entrar en lliça moltes vegades; defensa la ciutat de Rodes; fa famoses cavalleries i, per la fama que té ja, és cridat per l'Emperador de Constantinoble, el qual està en guerra amb el gran Turc i el Soldà.

Tirant lo Blanc accepta la invitació, va a Constantinoble per tal de defensar l'Imperi grec, i en vore Carmesina, la filla de l'Emperador, fortment s'enamora d'ella.

MARXA GUERRERA

L'Imperi grec està amenaçat de mort. El Gran Turc i el Soldà l'han invadit i el fill de l'Emperador fón mort en batalla. Tirant Lo Blanc és l'única salvació. Refà l'exèrcit i la marina i ix en busca de l'enemic, els turcs.

L'acompanyen molts Comptes i Bescomptes, Marquesos i Ducs i Grans Senyors amb milers de guerrers guiats per llurs respectives banderes. L'esquadra de Tirant és la darrera per correspondre així a la del Capità.

Peons i gents van contents a la guerra. Arnesos i espases lluen al sol. Trompetes i tabals omplien de sonoritats l'espai. Hi ha un bosc de llances i ballestes.

Per fi troben el Gran Turc i el Soldà que són derrotats en la primera batalla. Tirant va en persecució dels turcs fugitius matant i degollant els enemics de la fe i de l'Emperador de Constantinoble. I no una sola, sino diverses foren les batalles que guanya¹ Tirant lo Blanc així per mar com per terra.

Tirant retorna victoriós a Constantinoble. Tota la multitud del poble ix a rebre'l amb molta honor, i així com si ell fos un enviat del cel, així tenien els ulls posats en ell; i no solament li feien honors humanals, ans divinals. I per a major veneració li va eixir tot el clergat en processó, amb totes les relíquies i amb tots els prelats; i tots desitjaven col·locar-lo en el lloc més alt del paradís si això podien fer.

SCHERZO BURLESC

L'Emperador manà fer torneigs i grans festes per tal de celebrar la victòria i, naturalment, és Tirant lo Blanc el centre de totes les honors.

L'estimació de Tirant i Carmesina és manifestada amb l'aprovació de tota la Cort. Però en la mateixa Cort hi ha dues dames: una, Plaerdemavida, jove i bromista, la qual ajuda tant com pot aquells amors; l'altra, la Viuda reposada, dida que fón de la Princesa, la qual sent per Tirant una extrema passió. Aquesta Viuda reposada, amb les seues astúcies amoroses i amb enteniment diabòlic sembra al cor de Carmesina, amb mala voluntat, la sement de la confusió. La intriga amorosa és la seua arma millor. I aprofitant l'esperit faceciós de Plaerdemavida s'inventa un entremés de malícia i amor en l'hort del Palau, vora les flors i els tarongers.

Tirant d'un finestral estant veu l'escena i pren per real la ficció i decebut per la deshonestedat de la Princesa es lamenta i plora amb vives llàgrimes. Aleshores és quan la Viuda reposada amb gran atreviment i no gens de vergonya el requerix d'amor carnal. Refusa Tirant i replica la Viuda que almenys vullga consentir que li estiga al seu costat tota nua.

Posant en acció el seu pensament tan atrevit, es despulla de les seues vestidures i quan Tirant lo Blanc la veu en camisa pega un gran salt, obri la porta de la cambra i fuig deixant la Viuda acompanyada de gran dolor.

IDIL ·LI

Tirant lo Blanc està enamorat de Carmesina, jove de dèssset anys brillant en llinatge, en gràcia, en riquesa, acompanyada d'infinít saber, que més es mostra angèlica que humana. Tirant havia contemplat la seua bellesa singular que no tenia en res cap defecte de natura.

I Carmesina està enamorada de Tirant.

Un dia, els dos enamorats, agafats del braç, es passegen per l'hort del Palau. Carmesina diu a Tirant:

“Dóna'm la tua mà dreta, e ajustaré aquella a la mia.” I quan s'uniren les mans diu la Princesa:

“Perquè açò sia verdader matrimoni, dic jo amb paraules de present: jo, Carmesina, dó mon cors a vós, Tirant lo Blanc, per lleal muller e prenc lo vostre per lleal marit.”

I les mateixes paraules diu Tirant, o paregudes, segons s'acostuma. Després diu la Princesa:

“Besem-nos en senyal de fe.”

Tirant trau un reliquiari que porta damunt en el qual hi havia del *Lignum crucis* i el posa sobre les mans de la Princesa i es juren amor eternal. I es besaren repetides vegades que per ningú no foren vists, perquè els tarongers els impedièn la vista, així com als altres, dames i cavallers de la Cort.

MORT DE TIRANT LO BLANC

Entretant el Soldà i el Gran Turc s'han refet i la guerra contra l'Imperi grec continua. Tirant vol combatre'ls per mar i nolieja unes galeres. Ix a mar i una tempestat desbarat l'expedició. La pluja i el vent són tan forts que els mariners pensen morir, confessen els uns amb els altres i agenollats canten *Salve regina*.

La tempestat porta Tirant a terres de Berberia en les quals batalla en defensa i salvació del Rei de Tremisé, entre altres, i conquerix tot aquell reine. Però rep misives de Constantinoble. L'Imperi grec ha caigut quasi totalment en

¹ Probablement és una errada tipogràfica i caldria que hi posara *guanyà*.

poder dels turcs. Constantinoble està sitiada. Corre Tirant a defensar-la. Mana que les fustes ataquen les naus dels moros i les galeres ataquen les galeres; mana als patrons que en atacar als moros facen gran esclafit de trompetes i anafils i botzines i bombardes i crits molt espantosos. Així fón fet i així fón guanyada la batalla. Vencé així mateix els enemics per terra i el Soldà i el Gran Turc cauen presoners.

Se celebren grans festes pel triomf definitiu i grans festes es fan pels desposoris de Tirant i Carmesina, així en el palau com en la ciutat. Música per torres i finestral: trompetes, anafils i clarons, tamborinos, xaramites i musetes i tabals; simbols, flautes, mitges viules i concordades veus humanes; llauts i arpes ² donaven sentiment i mesura a les danses. Tirant és proclamat Cèsar de l'Imperi grec.

El goig, emperò, no és complet. Un dia passejava Tirant per la ribera d'un riu amb el rei Escariano i el rei de Sicília quan va sentir un tan gran mal de costat, i tan po[d]erós, que l'hagueren de portar en braços a la ciutat. Estava ferit de mort. Confessa i combrega i fa testament. Les seues darreres paraules foren:

“Jesús, en les teues mans, Senyor, coman lo meu esperit.”

I dites aquestes paraules rendix la seua ànima. Plors i crits de dolor. Embalsamat el porten a l'església de Santa Sofia i el deixen sobre un molt alt i molt gran túmul amb espasa cenyida.

La Princesa, plena de dolor anà a l'església per tal de vore el seu espós mort. Es posa al seu costat, es lamenta molt sincerament, plora i esquinça cabells i vestidures i el besa en la boca i en els ulls i cau esvanida sobre el cos de l'estrenu Tirant. I mor la Princesa Carmesina. Els plors i els crits de dolor foren tan grans en el palau reial que tota la ciutat feien ressonar.

[Signatura autògrafa]

Carles Salvador

València, Divendres Sant, de 1952

² En l'original, apareix la paraula *flautes* ratllada abans d'*arpes*.

BIBLIOGRAFIA

- CAPMANY, Maria Aurèlia (1989). “*Tirant lo Blanc o la mina d'or*”, pròleg a BENET I JORNET, Josep M., *Història del virtuos cavaller Tirant lo Blanc*. Barcelona: Edicions 62.
- CARBÓ, Ferran; CORTÉS, Santi (1983). *El teatre en la postguerra valenciana (1939-1962)*. València: Tres i Quatre.
- FERRÉ, Xavier (2001). *Abans i després de Nosaltres els valencians. Moviment polític de construcció nacional als anys seixanta*. Barcelona: Curial.
- SALES, Joan (1972). *En Tirant lo Blanc a Grècia*. Barcelona: Club Editor.
- SIMBOR, Vicent (1983). *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*. València: Diputació Provincial de València.
- _____, Vicent (1993). “Introducció”, pròleg a *Antologia poètica. Carles Salvador*. València: Consell Valencià de Cultura.
- _____, Vicent (2000). *Carles Salvador, papers de premsa*. València: Institució Alfons el Magnànim.
- _____, Vicent (2008). “Estudi preliminar”, pròleg a *Narrativa*. Paiporta: Denes.